

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन

परम्परागत खेती प्रणाली मा गोठेमल वा कम्पोष्ट मात्र प्रयोग गरी खेती गर्दा पनि राम्रै उत्पादन हुन्थ्यो । तर हाल बाली सघनता बढ्नु, बढी उत्पादन दिने जातको खेती गर्नु, उन्नत कृषि प्रविधि को प्रयोग आदि कारणले गर्दा माटोमा भएको खाद्यतत्व को भण्डार रितिदै गएको छ । अर्को तर्फ गोठेमल को उत्पादन र प्रयोगमा पनि कमी आइरहेको छ । तसर्थ बाली उत्पादन विगतको तुलनामा कम हुँदै गइरहेको छ ।

रासायनिक मलको प्रयोगबाट विरुवाको आवश्यकता पुरा गर्न केहि प्रयास गरिएता पनि सन्तुलित रूपमा प्रयोग नभएका कारण आशातित प्रतिफल प्राप्त हुन सकिरहेको छैन । तसर्थ आज हाम्रो सामु दुइवटा चुनौतीहरु छन् प्रथम : सन्तुलित मलखादको प्रयोग गरी उत्पादनमा बृद्धि गर्ने दोश्रो : माटोको प्रांगारिक पदार्थ र खाद्यतत्वहरुको भण्डार घटन नदिइ माटोको उर्वराशक्ति लाई कायम राख्नु ।

गोठेमलको उत्पादन र प्रयोगमा कमी आएको कारण सघन बाली प्रणालीमा प्चलित कृषि प्रणालीमा बाली विरुवाको आवश्यकता पनि पुरा नहुने र रासायनिक मलको बढ्दो प्रयोग वाट पनि माटो विग्रन गई दिगो कृषि उत्पादन नहुने कारण कोठेमल, कम्पोष्ट वा हरियो मल र अन्य स्थानीय श्रोत, साधनको अधिकतम प्रयोग गर्नुको साथै समुचित मामा रासायनिक मलको पनि प्रयोग गरी दिगो माटो व्यवस्थापनको साथै कृषि उत्पादनमा बृद्धि गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ ।

यसरी गाउंघरमा उपलब्ध हुने गोठेमल, कम्पोष्ट वा अन्य प्रांगारिक मलको साथै रासायनिक मलको सन्तुलित मात्रामा एकीकृत प्रयोग गरी दिगो माटो व्यवस्थापन र बढी कृषि उत्पादनको साथै वातावरणमा पनि प्रतिकुल असर पर्न नदिई बचाई राख्ने पद्धतिलाई एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन भनिन्छ ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको उद्देश्यहरु :-

- क) स्थानीय श्रोत साधनको बढी उपयोग
- ख) बाली विरुवाको आवश्यकता अनुसार खाद्यतत्व प्रदान गर्ने ।
- ग) माटोको उर्वराशक्ति - भौतिक, रासायनिक र जैविक गुण) कायम राख्ने ।
- घ) वातावरण प्रदुषण कम गराई मानव तथा पशु स्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पर्न नदिने ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन कसरी गर्ने ?

- क) बालीको उत्पादन स्थितिको अनुमान गरेर वा माटो परिक्षण गराई माटोको उर्वराशक्ति र उपलब्ध खाद्यतत्वहरुको बारेमा जानकारी लिनुहोस् ।

- ख) आंफूले लगाउने बालीको कीसीम, उत्पादन क्षमता र बालीलाई आवश्यक खाद्यतत्वको जानकारी लिनु होस् ।
- ग) के तपाईं को माटोले बालीको आवश्यकता पुरा हुन्छ त ?
- घ) हुदैन भने बालीको आवश्यकता पुरा गर्न तपाईंसंग के के श्रोत साधन छन् विचार गर्नुहोस् ।
- गोठेमल । कम्पोष्ट
  - हरियो मल
  - गोबर ग्यांस वाट निस्केको मल
  - पिना
- ङ) माथिका वस्तुहरूबाट पनि बालीको आवश्यकता पुरा हुदैन । भने मात्र आवश्यक मात्रामा रासायनिक मलको प्रयोग गर्नु होस् ।
- च) मलखादको प्रयोग उचित समयमा , उचित तरिकाले प्रयोग गर्नुहोस ता कि मलखादबाट बढी भन्दा बढी फाइदा लिन सकियोस् । तलको चित्रबाट एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापन र माटो व्यवस्थापन स्पष्ट हुन्छ ।

एकीकृत खाद्यतत्व व्यवस्थापनको अवधारणा (Concept of IPNS)

क्षेत्रीय माटो परिक्षण प्रयोगशाला
पोखरा

निर्णायक अवस्थाहरू

- ☞ बजारको पहुँच
- ☞ कामदारको उपलब्धता
- ☞ सामाजिक स्थिति
- ☞ प्राकृतिक स्रोत
- ☞ परम्परागत ज्ञान र सिप

माटोको अवस्था

- ☞ माटोको बुनौट तथा बनावट
- ☞ पि.एच.
- ☞ प्राङ्गारिक पदार्थ
- ☞ चुहावट
- ☞ भू-क्षय
- ☞ खाद्यतत्वको उपलब्धता
- ☞ सूक्ष्म जीवाणुको उपस्थिति

एकीकृत
खाद्यतत्व
व्यवस्थापन
IPNS

खाद्यतत्व व्यवस्थापन

- ☞ गोठेमल/कम्पोस्ट मल
- ☞ हरियो मल
- ☞ प्राङ्गारिक पदार्थ
- ☞ बालीको अवशेष व्यवस्थापन
- ☞ जैविक स्थितिकरण
- ☞ रासायनिक मल
- ☞ घरायसी फोहोर

वाली व्यवस्थापन

- ☞ वाली चक्र
- ☞ लक्षित उत्पादनको अनुमान
- ☞ वालीले लिने खाद्यतत्व अनुमान
- ☞ उपयुक्त जातको छनौट
- ☞ अनतरवाली प्रणाली
- ☞ रोप्ने समय र तरिका
- ☞ चिस्थानको व्यवस्था

माटो व्यवस्थापन

- ☞ भू-क्षय घटाउने
- ☞ पि.एच. सन्तुलन गर्ने
- ☞ प्राङ्गारिक पदार्थ सन्तुलन
- ☞ चुहावट घटाउने
- ☞ खाद्यतत्वको उपलब्धता बढाउने
- ☞ सनजोत व्यवस्थापन